

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Каріха Ігоря Володимировича
«Інституційно-правові засади політики національної безпеки в гуманітарній
сфері» подану на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук
за спеціальністю 21.01.01 – основи національної безпеки держави (політичні
науки)**

На сучасному етапі розвитку української держави актуалізується питання щодо захисту національних інтересів України через реалізацію стратегічних пріоритетів політики національної безпеки в гуманітарній сфері, спрямованих на досягнення стабільності та консолідації української політичної нації, подолання як об'єктивних, так і штучних суперечностей соціокультурного, конфесійного, етнічного, мовного та регіонального характеру на основі безумовного додержання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина, цінностей громадянського суспільства та національних інтересів держави. Гостра суспільно-політична криза кінця 2013 – початку 2014 року та агресія Російської Федерації, що настала за нею, на принципово новому рівні поставили питання забезпечення національної безпеки та ролі гуманітарних чинників щодо оцінювання загроз і викликів для держави, суспільства і кожного громадянина.

Відтак тема дисертаційного дослідження Каріха Ігоря Володимировича «Інституційно-правові засади політики національної безпеки в гуманітарній сфері» є досить актуальною і важливою для подальшого розвитку вітчизняної політичної науки щодо визначення ключових загроз і викликів в гуманітарній сфері і виробленні ефективної державної політики для їх попередження і подолання.

Каріх Ігорь Володимирович поставив перед собою важливу мету: наукове визначення інституційно-правових засад політики національної безпеки України в гуманітарній сфері та механізмів їх реалізації. На реалізацію цієї мети спрямований весь арсенал дослідницької методології – від ґрунтовного аналізу стану наукового опрацювання теми, історіографічної оцінки праць попередників,

скрупульозного пошуку джерел, їх систематизації і критики – до безпосереднього розв’язання конкретних завдань дослідження.

Прийнятною, на нашу думку, є архітектоніка роботи, яка сприяє вирішенню дослідницьких завдань і складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури. Наукові положення роботи мають необхідне обґрунтування. Пропозиції засновуються на результатах вивчення теоретичних положень щодо об’єкту дослідження, яким є політика національної безпеки України в гуманітарній сфері.

Предметом дослідження стали інституційні та правові засади політики національної безпеки в гуманітарній сфері. Теоретичним підґрунтям дослідження виступають загальнонаукові та специфічні методи, що дають змогу виявити основні характеристики досліджуваних явищ і процесів, визначити тенденції їх розвитку. В рамках дослідження була здійснена систематизація нормативно-правових актів за темою роботи.

Аналізуючи змістовне наповнення дисертаційної роботи, слід зазначити, що у першому розділі розглядаються теоретико-методологічні засади дослідження гуманітарної складової політики національної безпеки української держави в гуманітарній сфері. Дисертантом ґрунтовно проаналізовані основні підходи до визначення таких понять як «безпека», «національна безпека», «загроза», «небезпеки», «виклики» інше. Так розглядаючи концепт «національна безпека» автор тлумачить їх не тільки як захищеність національних інтересів, а й національних цінностей, які є важливими чинниками досягнення консолідації українського суспільства та забезпечення стабільного розвитку держави.

Позитивно слід відзначити, що автор досить ґрунтовно дослідив специфіку гуманітарної сфери як об’єкта політики безпеки, проаналізував відповідні академічні підходи та наявну нормативно-правову базу такої політики. Було встановлено, що гуманітарна безпека України засадничо формується на основі пріоритету прав і свобод людини, верховенства права, пріоритету національних інтересів над груповими, партійними та ідеологічними.

В першому розділі також досліджуються основні концептуальні підходи до політики національної безпеки української держави в гуманітарній сфері, а саме: людиноцентричний, державоцентричний, суспільноцентричний. Визначено, що одним із основних доктринальних концептів, який повинен бути покладений в основу політики національної безпеки української держави в гуманітарній сфері є людиноцентричний підхід, в основі якого лежить забезпечення дотримання прав та свобод людини, їх непорушності. Слід підкреслити, що автор ґрунтовно дослідив взаємозв'язок людини, суспільства, держави в контексті забезпечення національної безпеки української держави. Зокрема було відмічено, що національна безпека досить часто розглядається лише як безпека держави. Дослідник акцентує увагу на тому, що національна безпека повинна базуватися на дотриманні балансу інтересів особи, суспільства, держави.

Слід також відзначити, що, підсумовуючи основні концептуальні підходи, дисертант зазначає, що найбільш оптимальним для аналізу політики національної безпеки в гуманітарній сфері (з огляду на широкий спектр сучасних загроз національній безпеці України) є використання комплексного, системного теоретико-методологічного підходу, який поєднуватиме риси згаданих підходів, приділяючи увагу як політико-правовій, так і культурній, науковій, інформаційно-ідеологічній складовій.

Особливу увагу дослідник приділив дослідженню концепту людської (гуманітарної) безпеки, що став одним із базових принципів формування європейської доктрини безпеки і є одним з основних напрямів інтеграції та співробітництва країн ЄС впродовж останніх двох десятиріч. Аналізуючи особливості становлення гуманітарної сфери в сучасній Україні, автор правильно відзначає, що ключовою проблемою даної галузі є проблема несформованості та кризового стану національної ідентичності.

У другому розділі дослідник здійснив визначення концептуальних засад гуманітарної політики української держави, визначив її цілі й завдання, а також охарактеризував практику державного управління в окремих гуманітарних

галузях. Ґрунтовно були досліджені загрози гуманітарній безпеці України, якими слід вважати реальні чи потенційні впливи, які ускладнюють або унеможлиблюють реалізацію національних інтересів в гуманітарній сфері і створюють небезпеку для суверенітету нації та свободи громадянина, а також для цілісності, стабільності і розвитку української держави.

Було акцентовано увагу на аналізі особливостей гуманітарної політики, яка повинна бути спрямована на створення умов для виявлення, формування й розвитку творчого потенціалу особи та суспільства у цілому, забезпечення гідних умов життя всім членам суспільства та реалізацію гуманістичних принципів соціальної організації. Визначені ключові функції гуманітарної політики, серед яких виділяється державотворча функція, яка реалізується в ідеологічному забезпеченні процесів національної консолідації, формування та підтримання національної ідентичності, виховання патріотизму і високих моральних якостей підростаючого покоління. Було також правильно відзначено, що одним з важливих завдань гуманітарної політики є формування і підтримання національної ідентичності громадян України, забезпечення позитивного сприйняття України світовим співтовариством, що відіграє істотну роль у формуванні засад та передумов національної безпеки.

У другому розділі також були проаналізовані інституційні та нормативно-правові чинники забезпечення державної гуманітарної політики в Україні. Було зазначено, що до внутрішніх чинників слід віднести загальну політичну культуру українського суспільства, рівень розвитку інститутів громадянського суспільства, стан та якість національної еліти, її відповідність актуальним викликам і завданням державотворення. На характер гуманітарної політики держави також впливають принципи функціонування політичної системи, механізми і традиції прийняття політичних рішень, а також стан інформаційного простору країни.

Було також відзначено, що на визначення орієнтирів національної гуманітарної політики, її принципів та завдань значною мірою впливають

зовнішні чинники. Було зокрема, підкреслено, що в сучасному світі традиційні ідентичності чинять опір уніфікуючому впливу глобалізації, що призводить до загострення протистояння між локальним і глобальним підходами до гуманітарних проблем, що, зрештою, призводить до захисних реакцій та ізоляціонізму.

У третьому розділі досить ґрунтовно були проаналізовані практичні аспекти реалізації політики національної безпеки в гуманітарній сфері. Були висвітлені форми та механізми реалізації безпекових імперативів у різних гуманітарних галузях. Зокрема, детально проаналізовано стан справ і основні тенденції розвитку етнополітичної, культурної, освітньо-наукової сфер державної політики. Було наголошено на важливості формування концептуальних, нормативних та організаційних засад успішної державної політики у сферах захисту національно-культурної самобутності національних меншин.

Особлива увага була приділена засадам культурної політики держави в контексті забезпечення національної безпеки. Зокрема зазначено, що саме культура справедливо вважається сферою, де формуються цінності суспільства, національна ідентичність та національна пам'ять, розвиваються суспільно значущі ідеї. Культура, а також політика у сфері культури є саме тією площиною, де найкраще і найефективніше реалізуються особистість та соціум.

Було акцентовано увагу на загрозах і викликах в сфері освіти і науки, зокрема було наголошено на втраті інтелектуального, кадрового і технологічного потенціалу України. Так дисертант правильно відзначив, що «відплив інтелекту» став одним із серйозних викликів для безпеки. Протидіяти цьому явищу держава може шляхом економічного зростання, підвищення ефективності управлінської діяльності (координації освітніх послуг із практикою та вимогами ринку, розвитку дослідницьких напрямів і технологічного переозброєння). Були досліджені також інші загрози та ризики серед яких виділено: невідповідність кадрового складу науки світовим тенденціям, зниження престижу науковця як

професії. Причинами їх є брак зв'язку між освітніми й науковими програмами, низький рівень фінансування науки і відповідно низька заробітна плата, застаріла матеріально-технічна база, що не дозволяє проводити дослідження на належному рівні, відсутність перспектив професійного розвитку.

В третьому розділі були також проаналізовані інституційно-правові засади політики національної безпеки в Україні. Дисертантом було відзначено, що на підставі аналізу досвіду підготовки та прийняття концептуальних і стратегічних документів, що стосуються безпекових аспектів розвитку гуманітарної сфери в Україні, був зроблений висновок про високий рівень конфліктності та невизначеності, що перешкоджає прийняттю відповідних документів, які визначали б засади державної політики у сфері міжнаціональних відносин, використання мов, національної пам'яті, а також ефективно визначали б напрями реформування освітньо-наукової галузі та інші життєво важливі пріоритети національного розвитку.

Було акцентовано увагу на важливості побудови цілісної системи взаємодії основних суб'єктів гуманітарної політики на єдиній методологічній основі, спільних цілях і принципах функціонування, узгоджених процедурах, творчому взаємодоповненні та можливості гнучко реагувати на зміни середовища функціонування.

Аналізуючи шляхи оптимізації політики національної безпеки у гуманітарній сфері було правильно відзначено, що необхідною умовою для цього є глибока і детальна розробленість її концептуально-теоретичної бази, що припускає строгий облік закономірностей і тенденцій розвитку гуманітарної галузі, науково-експертне опрацювання питань, пов'язаних з регулюванням цієї сфери. Визначення цілей політики національної безпеки у гуманітарній сфері, вибір шляхів, форм і методів їх досягнення потребують опори на справді науковий аналіз результатів моніторингу процесів, що відбуваються, на кваліфіковані прогнози, оцінки наявних альтернатив політичного курсу.

Після стислого висвітлення змісту дисертації, вважаю за доцільне зупинитись на аналізі результатів дослідження, оцінці їх новизни, достовірності та науково-практичного значення. Позитивно слід відзначити, що автором було виявлено концептуальні суперечності, нормативно-правові прогалини та функціональні недоліки в діяльності суб'єктів сектору безпеки та різних галузей гуманітарної сфери України, що можуть бути враховані при реформуванні вітчизняного законодавства та системи державного управління, а також при розробці концептуальних і стратегічних документів державної політики, Концепції гуманітарної безпеки України зокрема.

Результати дисертаційного дослідження були використані в рамках виконання науково-дослідної роботи (акт впровадження від 21.05.2018 р.) та в методичних розробках кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (акт впровадження від 21.05.2018 р.).

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, є достатньо висвітленими в публікаціях. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 14 наукових праць, зокрема, 6 статей – в українських фахових виданнях із політичних наук, 1 стаття – у зарубіжному фаховому виданні, 2 статті – в інших наукових виданнях та 5 публікацій – у збірниках матеріалів конференцій.

Попри в цілому високу позитивну оцінку авторського доробку дозволимо собі висловити кілька зауважень, врахування яких, на нашу думку, могли б поліпшити зміст дисертації:

1. Так, на мою думку, дисертаційну роботу потрібно було чіткіше структурувати, дещо змінити змістовне наповнення. Зокрема у першому розділі автор розпочав роботу з аналізу інституційного забезпечення політики національної безпеки в гуманітарній сфері, хоча варто було б більше уваги приділити аналізу теоретичних напрацювань вітчизняних та зарубіжних дослідників по даній тематиці. Потрібно більш ґрунтовніше підходити до

визначення деяких понять. Так у першому розділі на сторінці 44 дисертант використовує таке поняття як «культура безпеки», зазначаючи, що воно розробляється деякими зарубіжними і вітчизняними авторами але не зазначає ким саме і не надає його чіткого визначення. На сторінці 94 дослідник використовує термін «суспільство знань», але ж знову ж таки не виділяє його сутнісні ознаки. На сторінці 188 дослідник аналізує такий індикатор міжетнічної взаємодії в суспільстві як показник національної дистанційованості, але не відзначає як він вимірюється. На сторінці 46, аналізуючи особливості гуманітарної експансії в рамках реалізації гібридної війни, дослідник звертається до монографії «Світова гібридна війна: український фронт». Звичайно це ґрунтовна робота, але автору варто було б проаналізувати й інші роботи по даній тематиці, зокрема монографію О. Власюка, С. Кононенка «Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни», монографію «Гібридна війна Росії проти України після Революції гідності» під редакцією М.Дорошко, В. Балюка, монографію «Російська агресія проти України: правда і вигадки, причини і наслідки» під редакцією П.П.Гай-Нижника інші.

2. У другому розділі дисертант проаналізував особливості формування загальнонаціональної ідентичності в Україні як однієї з цілей гуманітарної політики держави. Але на мою думку, потрібно було більш ґрунтовно дослідити чинники, які стримують її формування зокрема такі як: конфлікт ідентичностей, що спричинений проблемами у формуванні вітчизняної національної самосвідомості, пов'язаними з переходом від етнічного до соціально-політичного критерію ідентифікації; наявністю елементів пострадянської ідентичності; сильними позиціями регіональних субідентичностей, що мають різні ціннісні домінанти. Не можна також зовсім погодитися з думкою автора (ст. 116), який аналізуючи дослідження І. Рафальського відзначає, що ідентичність, хоча й спирається на гуманітарні складові (мова, історична самосвідомість, культурні традиції тощо), але при цьому є виразно політичним феноменом.

3. Досліджуючи міжнародні аспекти даної проблеми і аналізуючи такі явища як міграційна проблема, пробудження сепаратистських рухів, поширення ізоляціоністських настроїв у розвинутих країнах Європи, здобувачу більше уваги потрібно було приділити дослідженню кризи мультикультуралізму, яку активно обговорюють європейські політики, громадські діячі, науковці.

4. Досліднику варто було б більш повно розкрити значення процесу модернізації безпекової сфери в контексті посилення впливу громадянського суспільства на дану сферу, зокрема через розробку чітких механізмів громадського контролю системи забезпечення національної безпеки української держави, створення відповідної законодавчої та організаційної бази для реалізації цього важливого завдання.

5. В третьому розділі, де зазначається про важливість підтримки вітчизняних культурних індустрій, більше уваги потрібно було приділити розгляду недержавних механізмів фінансування у сфері культури, апелюючи до зарубіжного досвіду в цій галузі. Детальніше потрібно було проаналізувати нещодавно прийняті закони про державну підтримку кінематографії та створення Українського культурного фонду. Аналізуючи засади вітчизняної державної мовної політики, дисертант більш ґрунтовно повинен був дослідити проблему недостатнього рівня вивчення державної мови представники деяких етнічних груп, що традиційно проживають в Україні, але не прагнуть вивчати українську мову (угорська, румунські меншини), а відтак не мають можливостей для самореалізації в Україні.

6. Досліджуючи систему національних цінностей в контексті формування національної самосвідомості, бажано було б здійснити порівняльний аналіз світоглядних пріоритетів Заходу, Сходу, пострадянського простору і на основі цього розробити чіткі методологічні аспекти щодо формування на основі їх синтезу ціннісно-світоглядних орієнтацій українського суспільства.

7. Розглядаючи шляхи формування ефективної етнонаціональної політики, більшу увагу потрібно було приділити політиці толерантності, становлення

інклюзивного суспільства, що є дуже актуальним в умовах напруженої соціально-політичної ситуації на сході і півдні країни, забезпечення прав тимчасово переміщених осіб. На жаль автору не вдалося провести чіткі фронтири між поняттями «політична нація», «українська нація» «український народ». Водночас політична наука сьогодні активно послуговується поняттям «громадянська ідентичність», яке, на мою думку, більше відповідає змісту поняття «політична нація», яке сам дисертант визначив як спільноту громадян певної країни, які незалежно від етнічного походження визнають цю країну своєю, мають рівні соціальні й політичні права і спільне бачення її минулого й майбутнього. Не менш важливим є також питання захисту інформаційного простору Української держави, діяльності засобів масової інформації, соціальних мереж, що також недостатньо висвітлене в даній роботі.

На мою думку, сприйняття цієї праці полегшила б місцями стилістична правка тексту, особливо там, де зустрічаються скомплектовані речення, які ускладнюють сприйняття, а також складнопідрядні речення. Ці обставини надто обтяжують текст і відповідно ускладнюють сприйняття.

Не дивлячись на ці зауваження, необхідно відзначити, що вони не носять принципового характеру і не впливають на загальну високу оцінку дисертації, їх слід розглядати як побажання щодо подальшої наукової діяльності здобувача.

Ми відзначили тільки деякі аспекти даного дослідження, до заслуг якого слід віднести багатогранність, ґрунтовність. Загалом, робота характеризується завершеністю, логічною вивіреністю і самостійністю.

Логіка дисертаційного дослідження підпорядкована поставленій меті та завданням, визначає структуру роботи. Структура дисертаційної роботи узгоджується з назвою, метою та завданнями дослідження та відповідає чинним вимогам, наукові положення викладено конкретно, логічно, рекомендації ґрунтуються на результатах авторських досліджень проблеми.

В цілому, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Каріха І. В., слід відзначити, що воно підготовлене на високому науковому рівні, є завершеним

науковим дослідженням. Проведене дослідження дало змогу сформулювати та обґрунтувати низку положень, висновків, рекомендацій та пропозицій щодо інституційно-правових засад політики національної безпеки України в гуманітарній сфері, що містять наукову новизну. Дисертація відповідає паспорту обраної спеціальності. Текст автореферату відповідає змісту дисертації й відображає головні положення дослідження.

Спираючись на вивчення дисертаційної роботи, оцінку її теоретичного і практичного рівня, можна зробити висновок, що, зважаючи на актуальність обраного напрямку дослідження, новизну отриманих автором наукових результатів, їх обґрунтованість, а також його практичну цінність, дисертаційне дослідження Каріха Ігоря Володимировича «Інституційно-правові засади політики національної безпеки в гуманітарній сфері» відповідає вимогам МОН України та «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 21.01.01 – основи національної безпеки держави (політичні науки).

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор

кафедри соціології та політології

Національного авіаційного університету

Чупрій Л. В.

Чупрій Л. В.
Свідчу
офіційний секретар
Національного авіаційного університету
Г. Вигора